חנוכה
حانوكا

SHALOM HARTMAN INSTITUTE מכון שלום הרטמן
Min HaBe'erot מן הבארות من الآبار

ימים בזמן – ערכים בלוחות השנה

יחידה זו הינה חלק מתוכנית לימודים, העוסקת בערכי התרבות והיצירה, היהודיים והערביים, של המסורות החיות בשכנות זו לזו במדינת ישראל – המסורת היהודית, המוסלמית, הנוצרית והדרוזית, כפי שהן משתקפות במועדי לוח השנה של כל אחת מהן. לוח השנה והימים המיוחדים המאפיינים אותו, מגלמים בתוכם ערכי יסוד וליבה, אשר התפתחו ועוצבו בתהליך מתמשך ששותפים לו דורות רבים. ערכים אלו ממשיכים לעצב שיח, להשפיע על תפיסות עולם ולכונן זהויות דתיות, קהילתיות ולאומיות. באמצעות הלימוד נחשפים הלומדים והלומדות לרעיונות המרכזיים של כל תרבות וכן עומדים על נקודות הקבלה וניגוד, שוני ודמיון.

התכנית מציגה נושאים רוחביים המשותפים לימי המועד והחג בתרבויות השונות – ימי מנוחה וקדושה העוצרים את השגרה; זמני צום המדגישים את הרוח על פני החומר; מסורות עלייה לרגל המצביעות על המרחב המקודש, חגיגות אור המגרשות את החושך, מועדים העוסקים במערכת היחסים שבין האל לאדם ובוחנים את יכולת ההקרבה וההתמסרות, ואופני ציון שונים של ראשית הזמן. התרבויות השונות מקבילות זו לזו בבחירת הערכים המושמים על נס, אולם נבדלות באופנים השונים, בריטואלים ובדגשים הייחודיים בהם הן בוחרות לחגוג ולציין את הערכים המשותפים.

הלימוד מוצע במסגרת תכנית 'מן הבארות' של מכון הרטמן, המבקשת לבסס את הקשר בין יהודים וערבים בישראל ולשאוב במשותף מים חיים מן הבארות ההגותיות המגוונות, מתוך מחויבות וכבוד למורשת ולתרבות של כל קבוצה. התכנית מיועדת להילמד במפגשים משותפים של יהודים וערבים, ממערכות חינוך וקהילה שכנות, או בהתכנסות חד מגזרית המבקשת להעמיק בהיכרות עם התרבות האחרת, לקראת מפגש עתידי.

ניהול אקדמי, ניהול תוכן וליווי פדגוגי: ד"ר איימן אגבאריה, ד"ר רננה רביצקי פילזר, אתי יבין
ליווי אקדמי: פרופ' דני סטטמן
תוכן יהודי: כתיבה: רעות רון, גילי רבל, ד"ר עירית עופר שטרק, יוחאי עדן
ליווי אקדמי: פרופ' דני סטטמן, ד"ר רננה רביצקי פילזר
תוכן מוסלמי: כתיבה: פידא חוסיין חמוד, מונא פנדקא, אסראא ג'מאל זועבי
ליווי אקדמי: ד"ר איימן אגבריה
תוכן נוצרי: כתיבה: נטלי חילו מונייר, מנאל זייתון
ליווי אקדמי: פרופ' סלים מונייר, ד"ר עזיז דעים
תוכן דרוזי: כתיבה: אימאן סעב ספדי
ליווי אקדמי: שייח פרופ' פאדל מנסור, שייח ג'מיל חטיב
קריאה והערות: עפרה טלמון אגוזי, אמאני גז'אר, אושרית רז הפנר
עריכה לשונית עברית: דנה רייך
תרגום מערבית לעברית: דולי ברוך, ברוריה הורוביץ
תרגום מעברית לערבית ועריכה לשונית ערבית: אסראא ג'מאל זועבי
עיצוב גרפי: סטודיו AM

הנרות הללו אנו מדליקין על הניסים ועל הנפלאות

الأيّام بمواعيدها – قيمٌ في التّقويم السّنويّ

هذه الوحدة التّعليميّة هي جزء من برامجٍ يتمحور حول القيم الثّقافيّة والإبداعيّة، اليهوديّة والعربيّة، للثّقافات المُجاوِرة في مدينة إسرائيل – الثّقافة اليهوديّة، الإسلاميّة، المسيحيّة والدُّرزيّة، كمَا تتجلّى في مواعيد التّقويم السّنويّ لكلّ ثقافة. التّقويم السّنويّ والأيّام الخاصَّة الّتي تميّزه، تنطوي على قيمٍ أساسيّة وجوهريّة تطوّرت وتشكّلت من خلال سيرورةٍ مستمرّة على مرّ أجيالٍ وأجيال. فتستمرّ هذه القيم بتشكيلِ الحوار المتبادل، والتّأثير على وجهات النّظر وتحديد الهُويّات الدينيّة، المجتمعيّة والقوميّة. من خلال هذه السّيرورة التّعليميّة سينكشفُ المتعلّمون والمتعلّمات على أفكار جوهريّة في كُلّ ثقافةٍ، إلى جانب التّوقّف على نقاط القَبول والخِلاف، الاختلافِ والتّشابه.

يعرض البرنامج مواضيع شاملة ومشتركة للمناسبات والأعياد في الثّقافات المُختلفة – أيّام العُطَل والأيّام المُقدّسة الّتي تُوقفُ رُوتين الحياة؛ مواعيد الصّيام الّتي تشدّد على تفضيل الرّوحانيّة على الماديّة؛ ثقافات الحجّ الّتي تُشير إلى المكان المقدّس، احتفالات النّور الّتي تطغى على الظّلام، مواعيد تهتمّ بعلاقة الإنسان وربّه وتختبر القدرة على التّضحية والتّنازُل، وطُرق متنوّعة لتحديد بداية الوقت. تتوازى الثّقافات المختلفة في اختيار القيم الخاصّة بأهمّيتها، لكنّها تختلف بأشكالها المتنوّعة، بطقوس العبادة وبمميّزاتها الّتي اختارتها كحجر أساسٍ لاحتفالاتها وتحديد القيم المشتركة.

تقدّم هذه الدّراسة تحت إطار برنامج "من الآبار" التّابع لمعهد هرتمان، البرنامج الّذي يسعى لتعزيز العلاقة بين اليهود والعرب في إسرائيل، وللنّهل بالشّراكةِ من مياهِ آبار الأفكار القيّمة والمتنوّعة، بكلّ مسؤوليّة واحترام لموروث كُلّ مجموعة وثقافتها. البرنامج مخصّص للتّعلّم ضمن لقاءاتٍ مشتركة ليهودٍ وعربٍ، من الأجهزة التّربويّة والجماهيريّة المتجاوِرة، أو في لقاءاتٍ أحاديّة الثّقافة تسعى للتّعرّف على الثّقافات الأخرى، لِلقاءٍ مُستقبليّ مرجوّ.

إدارة أكاديميّة، إدارة المحتوى ومرافقة بيداغوغيّة: د. أيمن إغباريّة، د. رننا رفيتسكي فيلزر، إيتاي يفين

مرافقة أكاديميّة: بروفيسور داني سطّطمان

المحتوى اليهوديّ: كتابة: رعوت رون، جيلي رفل، د. عيريت عوفر شطرك، يوحاي عيدن

مرافقة أكاديميّة: بروفيسور داني سطّطمان، د. رننا رفيتسكي فيلزر

المحتوى الإسلاميّ: كتابة: فداء حُسين حمّود، منى فندقة، إسراء جمال زُعبي؛ **مرافقة أكاديميّة:** د. أيمن إغباريّة

المحتوى المسيحيّ: كتابة: نتالي حلو منيّر، منال زيتون

مرافقة أكاديميّة: بروفيسور سليم منيّر، د. عزيز دعيم

المحتوى الدّرزيّ: كتابة: إيمان صعب صفدي

مرافقة أكاديميّة: الشّيخ البروفيسور فاضل منصور، الشّيخ جميل خطيب

قراءة وملاحظات: عفرا تلمان أجوزي، أماني جزّار، أوشريت رز هفنر

تدقيق لغويّ بالعبريّة: دانا رايخ

التّرجمة من العربيّة للعبريّة: دولي بروخ، بروريا هوروفيتش؛ التّرجمة من العبريّة للعربيّة والتّدقيق اللّغويّ للعربيّة: إِسراء جمال زُعبي؛؛ **تصميم الجرافيك:** أستوديو AM

חג החנוכה, חג האורים

מבוא

חנוכה, חג האור היהודי, נחגג במשך שמונה ימים בליבו של החורף החשוך, בין התאריכים כ"ה בכסלו וג' בטבת. בחנוכה מדליקים נרות במספר הולך ועולה – נר אחד ביום הראשון ונר נוסף בכל יום עד מילוא החנוכייה ביום השמיני, וזאת כסמל לניצחון המכבים על היוונים ולניצחון האור על החושך.

בשנת 167 לפני הספירה התחולל בארץ ישראל מרד יהודי נגד השלטון הסֶלֶוְקִי הזר. המורדים ביקשו לבטל את גזרותיו הדתיות של השלטון ולמנוע את הכפייה של תרבותו היוונית. הגזרות פגעו במצוות יהודיות מרכזיות ובלב הזהות היהודית ושגרת החיים הדתית. היד הקשה שנהג השלטון ביהודים הוביל להתארגנותה של הנהגה יהודית מדינית ורוחנית חדשה, שבמרכזה עמדה משפחת כוהנים לבית חשמונאי, בראשותם של מתתיהו וחמשת בניו. החשמונאים הצליחו לחולל מפנה בתולדות עם ישראל בתחומים רבים: דתיים, לאומיים, כלכליים וצבאיים.

את חג החנוכה קבעו חכמי ישראל כימי הלל והודיה וכפרסום נס ניצחונם של מעטים על רבים, וכן לזכר חנוכתו מחדש של בית המקדש, שהיוונים חיללו וטימאו. הדלקת נרות החנוכה מציינת את נס פך השמן, שהתרחש, לפי המסורת, לאחר שטימאו היוונים את כל השמנים שבהיכל ולא נותר שמן טהור להדלקת המנורה שבמקדש. נעשה נס ופך אחד של שמן, שהיה מיועד להדלקת המנורה ליממה אחת נמצא מספיק להדלקתה במשך שמונה ימים.

במסורת ובקהילות היהודיות נע החג בין שני צירים עיקריים – הגבורה והאור, והמתח שבין מעשה אנושי ונס אלוהי. לנרות, המסמלים את נס פך השמן, מעמד חשוב בין מנהגי החג. במשך שמונה ימים מוצבת החנוכייה על אדן החלון הפונה לרחוב ואורה מפרסם את הניסים שנעשו לעם. בשעה זו נמנעים יושבי הבית ממלאכה ומתכנסים סביב החנוכייה. זהו הביטוי היהודי לחגי האור והאש, המצוינים בתרבויות רבות בתקופת החורף, שבה הימים מתקצרים והלילות מתארכים.

בעקבות החנוכה, נבקש לשאול על משמעויות שונות של האור העשויות לבוא לידי ביטוי בהדלקת נרות בכל ערב מערבי החג. מה האור מכניס לחיינו ומה הוא חושף בהם? מהי סמליותו של האור מרגע בריאתו ועד היום? אילו סמלים אנו בוחרים להדגיש ואילו לטשטש?

عيد "الحانوكا"، عيد الأنوار

مدخل

"الحانوكا"، عيد النّور اليهوديّ، يُحتفل به طيلة ثمانية أيّام في منتصف الشّتاء الحالك، بين التّواريخ 25 من شهر كيسليف و 3 من شهر طفت. تُشعل في الحانوكا الشّموع بعدد تصاعديّ- شمعة واحدة في اليوم الأوّل وتضُاف إليها شمعة أخرى في كلّ يوم حتىّ إشعال كلّ الشّمعدان في اليوم الثّامن، وهذا رمز لانتصار المكّابيّين على اليونانيين وانتصار النّور على الظلام.

في عام 167 قبل الميلاد تفجّرت ثورة يهوديّة في دولة إسرائيل ضد الحكم السّلوقيّ. حيث سعى الثّائرون لإلغاء المراسيم الدّينيّة الّتي فرضها هذا الحكم، ومنْع فرض الثّقافة اليونانيّة. إنّ الفروض الّتي أجبروا عليها مسّت بالشّريعة اليهوديّة وبصلب الهويّة اليهوديّة وبوتيرة الحياة الدّينيّة. أدّى الحكم بيدٍ من حديدٍ إلى تنظيم قيادة يهودية سياسيّة وروحانيّة جديدة، الّتي كانَتْ بمركزها عائلة من الكهنة من الحشمانئيّين بقيادة ماتيتياهو وأبنائه الخمسة. نجح الحشمانئيون في إحداث عهد جديد في تأريخ الشّعب اليَهُودِيّ على عدّة أمجالات: الدّينيّ، القوميّ، الاقتصاديّ والعسكريّ.

حدّد رجال الدّين اليهودعيد "الحانوكا" أيّام ذكرٍ وشُكرٍ والتّذكير بانتصار القلّة على الكثرة، وذكرى تطهير الهيكل وإعادة تكريسه بعد أنْ دنّسه اليونانيّون. أمّا إشعال شموع "الحانوكا" تعبّر عن معجزة الزّيت، حسب التّقليد اليهوديّ، من بعد ما دنّس اليونانيّون الزّيت، ولم يبق إلّا الزّيت القليل الّذي يكفي ليوم واحد لإشعال الشمعدان. وبفضل معجزةٍ, كانتْ هذه الكمّيّة الضّئيلة من الزّيت كافية لإشعال الشّمعدان للأيّام الثّمانية.
في التّقليد اليهوديّ ومجتمعاته، يتنقّل العيد بين محوريْن أساسييْن – البطولة والنّور والصّراع بين العمل الإنسانيّ والمعجزة الإلهيّة. للشمّوع الّتي ترمز إلى معجزة الزّيت مكانة هامّة بين عادات العيد. حيث يُنصب الشّمعدان طيلة ثمانية أيّام على إحدى نوافذ البيت ليمكن مشاهدته من الخارج، احتفاءً بمعجزة الزّيت وإعلانها على الملأ. يمتنع في هذه السّاعة أفراد العائلة عن العمل ويجتمعون حول الشّمعدان. هذا هو المفهوم اليهوديّ لأعياد النّور والنّار، الموجودة بعدّة ثقافات في فترة الشّتاء، الّتي تقصرُ فيها الأيّام وتطول اللّيالي.

إثر الحديث عن الحانوكا، نودّ طرح أسئلة حول مفاهيم النّور المختلفة الّتي يُعبر عنّها إشعال الشّموع في كلّ مساءٍ من ليالي العيد. ماذا يُضفي النّور على حياتنا وماذا يجلب معه؟ ما هي رمزيّة النّور منذ خلقِهِ حتّى الآن؟ أيّ رمّزيّة قد نختارها وأيّها قد نتجاهلها؟

1

בריאת האור –בראשית פרק א, פסוקים א–ה

מעשה הבריאה הראשון הוא בריאת האור וההבדלה בינו ובין החושך. באמצעות מבט מדוקדק בפסוקים נבחן את סמליותה של בריאה זו.

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ
וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר
וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ
וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד

خلق النّور- سفر التّكوين الجزء 1، الآيات 1-5

إنّ الخلق الأوّل كان خلق النّور وتمييزه عن الظّلمة. من خلال هذه الآيات سنفهم رمزيّة هذا الخلق.

1. فِي الْبَدْءِ خَلَقَ اللهُ السَّمَاوَاتِ وَالارْض.
2. وَكَانَتِ الارْضُ خَرِبَةً وَخَالِيَةً وَعَلَى وَجْهِ الْغَمْرِ ظُلْمَةٌ وَرُوحُ اللهِ يَرِفُّ عَلَى وَجْهِ الْمِيَاهِ.
3. وَقَالَ اللهُ: «لِيَكُنْ نُورٌ» فَكَانَ نُورٌ.
4. وَرَأَى اللهُ النُّورَ أَنَّهُ حَسَنٌ. وَفَصَلَ اللهُ بَيْنَ النُّورِ وَالظُّلْمَةِ.
5. وَدَعَا اللهُ النُّورَ نَهَارًا وَالظُّلْمَةُ دَعَاهَا لَيْلاً. وَكَانَ مَسَاءٌ وَكَانَ صَبَاحٌ يَوْمًا وَاحِدًا.

?

שאלות לדיון ולמחשבה

1. מה מקור האור שנברא ביום הראשון?
2. מדוע לדעתכם.ן מתוארת בריאת האור ולא מתוארת בריאת החושך?
3. השמש והירח ייבראו רק ביום הרביעי של סיפור הבריאה. מה מלמד אותנו תיאור זה של בריאת האור בנפרד מבריאת השמש והירח?
4. מה ההבדל בין העולם שלפני בריאת האור לבין העולם שאחרי בריאתו? באיזה עולם הייתם.ן מעדיפים לחיות ומדוע?
5. לפי תובנות אלה על האור, מה עשויה להיות משמעותה של הדלקת נרות בחנוכה?

أسئلة للنّقاش وللتّفكير

1. ما هو مصدر النّور الّذي خُلق في اليوم الأوّل؟
2. لماذا برأيكم/نّ وُصف خلقَ النّور ولم يوصف خلق الظّلمة؟
3. بحسب قصّة الخلق، خُلق الشّمس والقمر في اليوم الرّابع. ماذا يمكن أن نتعلّم من خلق النّور لوحدِه دون خلق الشّمس والقمر؟
4. بماذا يختلف العالمُ قبل خلق النّور وبعد خلقه؟ في أيّ عالم كنتم/ن تفضّلون العيش، ولماذا؟
5. وفق هذه التّصوّرات حول النّور؛ ما هو مفهوم إشعال الشّموع في عيد "الحانوكا"؟

2

התקצרות והתארכות היום –
תלמוד בבלי, מסכת עבודה זרה, דף ח, עמ׳ א

בתלמוד מופיעה אגדה מרתקת על האדם הראשון החווֶה לראשונה את התקצרות הימים והגעת החורף לעולם, ומגיב לתופעת טבע זו בחשש ובפחד.

תנו רבנן [שנו רבותינו]:
לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך,
אמר: אוי לי שמא בשביל שסרחתי [מפני שחטאתי],
עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו
וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים [כעונש].
עמד וישב שמונה ימים בתענית [בצום] ובתפילה.
כיון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך,
אמר: מנהגו של עולם הוא.
הלך ועשה שמונה ימים טובים.
לשנה האחרת עשאן לאלו ולאלו [לימי התענית ולימי החג] ימים טובים...

قصر النّهار وطولِه- تلمود بابلي- مسخاة عفودا زرا، صفحة 8، رقم 1

أورد التّلمود أسطورة شيّقة حول الإنسان الأوّل وتجربته الأولى مع قصر الأيّام وحلول فصل الشّتاء، وردود فعله للظّواهر الطّبيعيّة الّتي حصلت بخوفٍ وقلق.

تعلّم حُكماؤُنا: عندما رأى الإنسان الأوّل أنّ النّهارَ آخذ بالنّقصان،
قال: "يا ويْلتي، ربّما لأنّني أخطأتُ بدأت الدّنيا تُظلمُ وتعود لظلمتها،
وهذه ميتة أعاقب عليها من السّماء".
فمضى الإنسان الأوّل يصوم ويصلّي ثمانية أيّام.
وعندما رأى أنّ فصل الشّتاء انتهى وبدأ النّهار يطولُ،
قال: "هذه طبيعةُ الدّنيا".
فأقرّ وقرّر بأنّ هذه الأيّام الثمانية عيدًا.
في العام التّالي، جعلَها من هذه (الأيّام الثّمانية الّتي صامها) وهذه (الأيّام الّتي جعلها عيدًا) جعل من جميعها عيدًا.

?

שאלות לדיון ולמחשבה

1. מהו החטא שאליו מתייחס אדם הראשון? האם זהו חטא אחד מסוים? ולמה הוא פוחד כל כך מהחושך המתארך?
2. מהי המשמעות של האור והחושך? ומה הם מסמלים לפי אגדה זו?
3. "עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו" – כיצד מתייחס תיאור זה לסיפור בריאת האור בבראשית?
4. מה פירוש "מנהגו של עולם" ולמה תשובה זו מרגיעה את אדם הראשון?
5. למה לדעתכם.ן הסיפור מסופר דווקא על אדם הראשון? האם מוכרות לכם.ן תרבויות אחרות שחוגגות חגי אור בתקופת התקצרות הימים?
6. מה הקשר בין סיפור זה לבין חג החנוכה?
7. ישנה מחלוקת במסורת היהודית בין "בית הלל" ל"בית שמאי" על אופן הדלקת נרות חנוכה. לדעת "בית שמאי" יש להתחיל משמונה נרות ביום הראשון של חנוכה וכל יום להפחית נר, ולדעת "בית הלל" יש להתחיל מנר אחד ביום הראשון וכל יום להוסיף נר. איזו עמדה עדיפה בעיניכם.ן ולמה? לאיזו מהדעות מתאים יותר הסיפור על האדם הראשון?

أسئلة للنّقاش وللتّفكير

1. ما هو الخطأ الّذي يتحدّث عنه الإنسان الأوّل؟ هل هو خطأ ما بعيْنه؟ ولماذا يخافُ الإنسان الأوّل كثيرًا من الظّلمة الّتي تطول؟
2. ما هو مفهوم النّور والظّلمة؟ وإلى ماذا يرمزان بحسب هذه الأسطورة؟
3. "بدأت الدّنيا تُظلمُ وتعود لظلمتها" – كيف يتطرّف هذا الوصف إلى قصّة خلق النّور في سفر التّكوين؟
4. ما هو معنى "هذه طبيعةُ الدّنيا"، ولماذا هدّأت هذه الإجابة من روع الإنسان الأوّل؟
5. لماذا برأيكم/نّ تُحدّثنا هذه القصّة عن الإنسان الأول بشكل خاصّ؟ هل تعرفون ثقافات أخرى تحتفلُ بأعياد النّور في فترة الشّتاء (قصر الأيّام)؟
6. ما هي العلاقة بين هذه القصّة وعيد "الحانوكا"؟
7. هناك جدلٌ في الثّقافة اليهوديّة بين "آل هَلل" و"آل شَمايْ" حول كيفيّة إشعال شموع "الحانوكا". باعتقاد "آل شَمايْ" يجب الابتداء من 8 شموع في اليوم الأوّل من عيد "الحانوكا" وفي كلّ يوم يجب تقليل شمعة، بالمقابل يدّعي "آل هَلَل" أنه يجب الابتداء بشمعة واحدة في اليوم الأوّل وكلّ يوم يجب إضافة شمعة. أيّ موقف تفضّلون، ولماذا؟ أيّ اعتقادات تُلائِمُ قصة الإنسان الأوّل؟

תקופת טבת

חודש טבת הוא הרביעי בחודשי השנה בלוח השנה העברי, והוא שיאו של החורף בארץ ישראל.

בספרות חז"ל מקובל היה לחלק את השנה לארבע תקופות, בהתאם לארבע העונות החקלאיות; כל תקופה בת שלושה חודשים. חודש טבת הוא החודש הראשון של התקופה השנייה בשנה, המציינת את עונת החורף.

شهر طفَت

شهر طفت هو الشّهر الرّابع في تقويم السّنة العبريّ، وهو ذروة الشّتاء فيبلاد إسرائيل.

في أدب الحُكماء تطرح فكرة تقسيم السّنة إلى أربع فترات تلائم فصول السّنة الأربع الزّراعيّة؛ كلّ فترة عبارة عن 3 أشهر . شهر طفت هو الشّهر الأوّل من الفترة الثّانية في السّنة والّتي تعتبر فصل الشّتاء.

3

משל הברקים – מורה נבוכים לרמב"ם, פתיחה לחלק ראשון

בפתיחה לספרו "מורה נבוכים", הרמב"ם ממשיל את החכמה לגילוי האמת על העולם ולברקים בשמים.

פעמים האמת מבהיקה לנו עד שאנו חושבים אותה לאור יום.
אחרי כן החומרים וההרגלים חוזרים ומסתירים אותה עד שאנו חוזרים להיות בלילה אפל, קרוב למה שהיינו בתחילה.
משולים אנו אפוא למי שהברק מבריק לו מדי פעם בפעם בלילה אפל מאוד.
יש בינינו מי שהברק מבריק לו פעם אחר פעם עד שהוא כביכול תמיד בתוך אור שאינו פוסק, כך שהלילה הופך לו ליום.
זו היא דרגת גדול הנביאים [משה רבנו]...
ויש ביניהם מי שהבריק לו הברק פעם אחת בכל לילו...
יש מי שיש (לו) הפסקות רבות או מועטות בין ברק לברק...
לפי מצבים אלה שונות דרגותיהם של השלמים.
(מורה נבוכים לרמב"ם, מהדורת שוורץ, עמ' 12-13)

مثلُ البرق- دلالة الحائرين لرمبام، مقدّمة القسم الأوّل

يمثّل رمبام في مقدّمة كتابه "دلالة الحائرين" الحكمة لاكتشاف الحقّ في العالم للبرق في السّماء.

بل تارةً يلوح لنا الحقّ حتّى نظنّه نهارًا
ثم تخفيه المواد والعادات والعوائق حتّى نعود في ليل مبهم قريب ممّا كنّا أولًا.
فنكون كمن يبرق عليه البرق مرّة بعد مرّة، وهو في ليلة شديدة الظّلام.
فمنّا من يبرق له البرق المرّة بعد المرّة حتّى كأنّه في ضوء دائمًا لا يبرح، فيصير اللّيل عنده كالنّهار.
وهذه هي درجة عظيم النّبيّين [موسى]..
ومنهم من برق له مرّة واحدة في ليلته كلّها..
ومنهم من تكُنْ (له) بين البرق والبرق فترات كثيرة وقليلة..
وبحسب هذه الأحوال تختلف درجات الكاملين.
(كتاب دلالة الحائرين لرمبام، شفيرتس، ص 12-13)

?

שאלות לדיון ולמחשבה

1. לְמָה מדמה הרמב"ם את האמת? מה מסתיר אותה ומה מעלים אותה?
2. מה מייצגת תדירות הופעת הברקים במשל? האם יש תדירות שהיא גבוהה מדי או אור שהוא חזק מדי?
3. מהן הדרגות של משיגי האמת? באילו מדרגות החכמה שהרמב"ם מתאר תמקמו את עצמכם.ן?
4. חשבו על מונחים כמו "הארה", "נאורות", "הברקה", ואפילו על הביטוי הגראפי בקומיקס לרעיון חדש, ועל התחושה שמעוררת בכם.ן חוויה של גילוי. מדוע לדעתכם.ן נפוצה כל כך ההשוואה בין למידה ואור? חפשו מונחים נוספים המדגימים זאת.
5. האם החוויה של גילוי והארה מוכרת לכם.ן מחוויות הלמידה שלכם.ן? תנו דוגמאות מהחיים.
6. השוו את דימוי הברק של הרמב"ם למקורות אור אחרים, כמו גפרור, נר, לפיד, מדורה או חשמל. חשבו מהו ההבדל בין הדימויים השונים ביחס לאמת. (שאלות מנחות: האם האור בהם מגיע מלמעלה או מלמטה, עד כמה יש לאדם שליטה ואחריות על האור, אילו סכנות קשורות לכל תאורה וכו').
7. בדבריו של הרמב"ם על האור, איזו משמעות הוא מוסיף להדלקת נרות חנוכה?

أسئلة للنّقاش وللتّفكير

1. بماذا يشبّه رمبام الحقّ؟ ما الّذي يضلّل الحقّ ويخفيه؟
2. ما الّذي تعبّر عنه وتيرة البرق في المثل السّابق؟ هل هناك وتيرة عالية أكثر أو ضوء قويّ بشكل أكبر؟
3. ما هي درجات مكتشفي الحقيقة؟ على أيّ مستوى من الحكمة الذي يصِفُهُ رمبام كنتم/نّ ستضعون أنفسكم/نّ؟
4. فكّروا حول المصطلحات مثل "إنارة"، "تنوير"، "إشعاع"، وحتّى حول التعبير المضحك الذي يعبّر عن فكرة جديدة، وحول المشاعر التي توقدها فيكم/ن تجربة الاكتشاف. لماذا برأيكم/ن من الشّائع جدًّا مقارنة التعليم والضوء؟ ابحثوا عن مصطلحات إضافيّة توضّح ذلك.
5. هل تجربة الاكتشاف والتّنوير مألوفة لديكم/ن من تجاربكم/ن التّعليميّة؟ قدّموا أمثلة من حياتكم\ن.
6. قارنوا بين البرق الّذي يتحدّث عنه رمبام ومصادر أخرى للضّوء، مثلًا عود كبريت، شمعة، مشعل، موقدة أو كهرباء. ما هو الفرق بين هذه المصادر بالنسبة للحقيقة. (سؤال موجّه: هل يمتاز الضّوء فيها أنّه يصل إلى الأعلى أو إلى الأسفل، ما هو مدى سيطرة الإنسان على الضّوء، وأيّ المخاطر المحفوفة بمصادر الإضاءة المذكورة؟).
7. في حديث رمبام عن الضّوء، أيّ مفهوم يضيفُه لإشعال شموع "الحانوكا"؟

רמב"ם – רבי משה בן מימון, 1135–1204

גדול חכמי ישראל בימי הביניים. עוד בילדותו בספרד הקנה לו אביו ידיעות רחבות בתלמוד. במקביל רכש ידיעות מעמיקות במתמטיקה, באסטרונומיה, ברפואה ובייחוד בפילוסופיה. יצירותיו המפורסמות הן "משנה תורה" – מיצירות המשפט וההלכה המקיפות והמשפיעות ביותר בתולדות העם היהודי; ו"מורה נבוכים" – ספר פילוסופי העוסק בפילוסופיה, בתיאולוגיה ובטעמי המצוות. לצד פרסומו כאיש רוח והגות נודע הרמב"ם כרופאו של הסולטאן במצרים וכאיש מדע. הרמב"ם כתב חלק מספריו ב"ערבית־יהודית", כלומר במילים ערביות ובכתב עברי.

رمبام- الخاحام موشي بن ميمون، 1135–1204

من كبار حكماء بني إسرائيل في العصور الوسطى. حظي منذ صغره بالتّتلمذ على يد أبيه وتعلّم المعارفَ الواسعة للتّلمود في إسبانيا. كما أنّه تعلّم علم الرّياضيّات، علم الفلك، الطّبّ والفلسفة. أشهر مؤلّفاته "مشناه التّوراة"- من أكثر الأعمال الّتي اهتمّت بالشّريعة والقانون وأثّرت على تاريخ الشّعب اليهوديّ، و"دليل الحائرين"- وهو كتاب فلسفيّ اهتمّ بالفلسفة وعلم اللّاهوت والوصايا. إلى جانب أنّه عُرف كرجل روحانيّ وفكريّ، إلّا أنّه أيضًا عُرف كطبيب السّلطان في مصر وكرجل علم. كتب رمبام جزءًا من مؤلّفاته باللّغة "العربيّة-اليهوديّة"، أي بكلمات عربيّة وبإملاءٍ عبريّ.

4

בין נר שבת לנר חנוכה – משנה תורה לרמב״ם

הרמב״ם, בהלכות חנוכה, מעמיד בפנינו דילמה: אחת לשנה, בשבת שיוצאת בחג החנוכה, נדרש היהודי להדליק שני סוגי נרות – נרות שבת ונרות חנוכה. מה יעשה אדם עני שאין לו מספיק שמן להדלקת שני הנרות ועליו לבחור איזה מהם עדיף?

היה לפניו נר ביתו [נר שבת] ונר חנוכה או נר ביתו וקידוש היום [יין לקידוש לשבת] - נר ביתו קודם, משום שלום ביתו...
גדול השלום, שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם, שנאמר (משלי ג, יז): ״דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום״.
(משנה תורה לרמב״ם, ספר זמנים, הלכות מגילה וחנוכה, פרק ג, הלכה יד)

بين شمعةِ السّبت وشمعةِ "الحانوكا" - مشنه التّوراة لرمبام

بيّن رمبام في حديثه عن عادات وتقاليد "الحانوكا" إشكاليّة: مرّة واحدة في السّنة، في السّبت الّذي يوافق عيد "الحانوكا"، على اليهوديّ أن يُنيرَ شمعتيْن- شمعة للسّبت وشمعة "للحانوكا". السّؤال هو ماذا يفعل الإنسان الفقير الّذي لا يملك زيتًا كافيًا لإشعال الشّمعتيْن وعليه أن يفضّل واحدة على الأخرى؟

إذا كان يملكُ شمعةً السّبت أو شمعة "الحانوكا" أو شمعة السّبت وشرابَ السّبتِ- فشمعةُ السّبتِ أولى لسلام بيتِه...
كم هو عظيم هذا السّلام، فقد أُعطيت التوراة لسلام الدّنيا، كما قيل [أمثال 3، 17]: "طُرُقُهَا طُرُقُ نِعَمٍ وَكُلُّ مَسَالِكِهَا سَلاَمٌ".
(مشنه التوراة لرمبام، كتاب الأزمان، شريعة مجيلا وحانوكا، جزء 3، الشريعة 14)

?

שאלות לדיון ולמחשבה

1. מהן שתי הדילמות העומדות בפני האדם? לו עמדו בפניכם.ן דילמות אלה – כיצד הייתם.ן נוהגים.ות ומדוע?
2. הרמב"ם מנמק את העדפתו בכך שנר השבת מסמל "שלום בית". מה הקשר בין נר ושלום?
3. על פי רוב האישה מדליקה את נר השבת והאיש את נר החנוכה (אם כי שניהם רשאים להדליק את שניהם) – מדוע הרמב"ם בוחר בנר האישה דווקא?
4. נר השבת ונר החנוכה העומדים זה מול זה מייצגים גם מאבק בין ערכים מוסריים ויחסים שבין אדם לחברו לבין טקסים דתיים ויחסים שבין אדם לאלוהיו. לפי הרמב"ם, איזה מהנרות ואיזה מהערכים ההלכה מעדיפה?
5. "גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם" – תנו דוגמה למקרה שבו הכלל הזה מיושם בעולם והתורה מביאה שלום.
6. חשבו על המשמעות שרואה הרמב"ם בהדלקת נר חנוכה לעומת הדלקת נר השבת, וכתבו כיצד יבין את משמעות הדלקת נרות חנוכה מדי ערב?

أسئلة للنّقاش وللتّفكير

1. ما هو الإشكالان الذانِ يواجههما الإنسان؟ لو واجهتم\ن هذه الإشكاليّات كيف كنتم\ن ستتعاملون معها ولماذا؟
2. يعلّل رمبام تفضيله لشمعة السّبت الّتي تعبّر عن "سلام البيت". ما هي العلاقة بين الشّمعة والسّلام؟
3. على الأغلب فإنّ المرأة هي الّتي تُشعل شمعة السّبت، بينما الرّجل هو الّذي يشعل شمعة "الحانوكا" (على الرّغم من أنّه مسموح لكليهما ذلك)- لماذا اختار رمبام شمعة المرأة؟
4. تُمثّل شمعة السّبت وشمعة الحانوكا صراعًا بين قيمٍ أخلاقيّة وعلاقة الإنسان وصديقه وبين مراسيم دينيّة، والعلاقة بين الإنسان والإله. حسب رمبام، أيّ الشّموع وأيّ القيم في الشّريعة مُفضّلة؟
5. " كم هو عظيم هذا السّلام، فقد أُعطيت التوراة لسلام الدّنيا"- قدّموا مثالًا لموقفٍ تم تطبيق هذه القاعدة في العالم الّذي يبيّن أنّ التّوراة تقدّم السّلامَ.
6. فكّروا حول مفهوم رمبام لإشعال شمعة "الحانوكا" مقابل إشعال شمعة السّبت، وبيّنوا كيف تُفهم فكرة إشعال شموع "الحانوكا" كلّ مساء؟

5

א"ד גורדון, קטע מתוך "הסופרים והעובדים" (1921)

איש האדמה והחקלאות מתייחס בדבריו לרוח האנושית ולהתנהלות הנכונה ובוחר בדימויי האור והחושך להבהרת דבריו:

הרוח האנושית עתה סוערת... אור וחושך משמשים בערבוביה.
גם בכל הזמנים רואים אנו אור וחושך נלחמים זה בזה...
גם עתה, גם בכל הזמנים לא יהיה ניצחון לאור, כל עוד לא יעמדו על האמת הפשוטה והברורה, כי צריך להגביר את האור תחת להילחם בחושך.

أهرون غوردون، اقتباس من كتاب "الكُتّابُ والعُمّالُ" (1921)

المزارع الّذي تطرّق في حديثِه للرّوح الإنسانيّة وللإدارة السّليمة ويختار تشبيهات الضّوء والظّلمة لتبرير كلامه:

تضطرب الآن الرّوح الإنسانيّة... النّور والظّلمة في طيّاتها.
وفي كلّ الأزمنةِ نرى أنّ النّور والظّلمة يتعاركان..
حتّى الآن، وفي كلّ الأزمنة لن يكون هناك انتصار للنّورِ، طالما لا يحقّقون الحقّ الواضح والبسيط، إذ عليهم تعظيم النّور على محاربة الظّلام.

?

שאלות לדיון ולמחשבה

1. מהי משמעות האור ומה הוא מסמל לפי קטע זה? מאיזה מהמקורות שקראנו עד כה הוא שואב את משמעותו?
2. למה א"ד גורדון מעדיף את הגברת האור על פני המלחמה בחושך? מה המחיר של מלחמה בחושך?
3. תרגמו את דברי גורדון למציאות העכשווית המוכרת לכם.ן – התייחסו לסיטואציה מסוימת וחשבו כיצד ניתן להגביר בה את האור.
4. "באנו חושך לגרש, בידינו אור ואש, כל אחד הוא אור קטן, וכולנו אור איתן" (שרה לוי תנאי) – מה מוסיף שיר הילדים של חנוכה לדבריו של א.ד. גורדון?
5. איך עשוי להתבטא הרעיון של גורדון בהדלקת נרות חנוכה במשך שמונה ימים?

أسئلة للنّقاش وللتّفكير

1. ما هو معنى النّور وإلى ماذا يرمز في هذه النّصّ؟ من أيّ المصادر السّابقة الّتي قرأناها يستمدّ النّور معناه؟
2. لماذا يفضّل غوردون تعظيم النّور على محاربة الظّلمة؟ ما هو ثمن محاربة الظّلمة؟
3. ترجموا أقوال غوردون للواقع الحاليّ الّذي تعيشونه- تطرّقوا إلى موقف معيّن وفكّروا كيف يمكن تعظيم النّور فيها.
4. "جِئنا لمفارقة الظّلمة، بأيدينا النّور والنّار، كُل واحدٍ نور ضعيف، وكلّنا نورٌ عظيم" (سارة لوي تناي) – ماذا تضيف قصيدة الأطفال في الحانوكا لأقوال أهرون غوردون؟
5. كيف يمكن التّعبير عن فكرة غوردون بإشعال شموع الحانوكا طيلة الثّمانية أيّام؟

אהרון דוד גורדון (1922–1856)

א"ד גורדון נולד באוקראינה וגדל במשפחה דתית משכילה. בגיל 48 עלה לארץ, הצטרף כפועל וחקלאי לאנשי העלייה השנייה והשתקע בקבוצת דגניה. גורדון כתב מאמרים בענייני השעה והגות פילוסופית. הוא ראה את עבודת האדמה ואת החזרה לטבע כתיקון לבעיות היהדות הגלותית המנוונת וכדרך לגאולת העם.

أهرون دود غوردون (1922–1856)

وُلد غوردون في أوكرانيا لأسرةٍ متديّنة مثقّفة. في سنّ 48 قَدِمَ إلى بلاد إسرائيل، انضمّ كعامل ومزارع للهجرة الثّانية للدّولة واستقرّ في مجمع دجانيا. ألّف العديد من المقالات بموضوع السّاعة والفكر الفلسفيّ. رأى بالفِلاحةِ والعودة إلى الطّبيعة كإصلاح مشكلات يهود المنفى وكطريقة لخلاص الشّعب.

6

"הנרות הללו אנו מדליקין"

פיוט זה מלווה את הדלקת נרות חנוכה בקהילות ישראל השונות. מקורו במסכת סופרים (פרק כ הלכה ו) והוא מצוי בסידור התפילה. מילותיו עוסקות בניסים וישועות, המעצימים את תחושת ההודיה, המלווה את חג החנוכה.

"هذه الشّموع الّتي نُنيرُها"

يقدّم هذا الشّعر فكرة إشعال شموع الحانوكا لدى المجموعات اليهوديّة المختلفة. أَصل هذا الشّعر وجوده في مسخاة سوفريم (الجزء 20 الشّريعة 6) كما هو موجود في كتاب الصّلاة- سيدور هتفيلاه. تعبّر كلماته عن المعجزات والخلاص، الّتي تعزّز الشّعور بالامتنان الّتي ترافق عيد الحانوكا.

הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ אָנוּ מַדְלִיקִין
עַל הַנִּסִּים וְעַל הַנִּפְלָאוֹת
וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת
שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה
עַל יְדֵי כֹּהֲנֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים
וְכָל שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה
הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ קֹדֶשׁ הֵם
וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם
אֶלָּא לִרְאוֹתָם בִּלְבָד
כְּדֵי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל
עַל נִסֶּיךָ וְעַל יְשׁוּעָתֶךָ
וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ
(סידור התפילה)

هذه الشّموع الّتي نُنيرُها
للمعجزات وللعجائب
للخلاص وللحروب
الّتي فعلتها معَ آبائنا هذه الأيّام قديمًا
على أيدي كهنتِك المقدّسين
وعلى مدارِ أيّام "الحانوكا" الثّمانية
هذه الشّموع مقدّسة
ولا إذنَ لنا لاستخدامها
إلّا للنّظر إليها
كي نشكرَ ونبجِّل اسمك العظيم
على معجزاتك وخلاصك
وعجائبك
(كتاب الصّلاة)

?

שאלות לדיון ולמחשבה

1. מהי מטרת הדלקת נרות חנוכה לפי הפיוט? למי מודים ועל מה?
2. באיזה אופן אור הנרות מממש מטרה זו?
3. מדוע הנרות מוגדרים כ"קודש" ? ומדוע נאסר להשתמש בהם בשימושים נוספים?
4. "בימים ההם בזמן הזה" – איך מקרבת הדלקת הנרות את הימים ההם לזמן הזה?

أسئلة للنّقاش وللتّفكير

1. ما هي الغاية من وراء إشعال شموع "الحانوكا" بحسب الشّعر السّابق؟ لمن نُقدِّمُ الشّكرَ وعلى ماذا؟
2. على أيّ هيئة يخدم ضوء الشّموع الغاية المرجوّة؟
3. لماذا عُرّفت الشّموع على أنّها "مقدّسة"؟ ولماذا مُنع من استخدامها لوظائف أخرى؟
4. "هذه الأيّام قديمًا"- كيف تقرّب عمليّة إشعال الشّموع الماضي من الحاضر؟

7

אנו נושאים לפידים / אהרן זאב

שיר חנוכה מודרני, המתאר את העבודה האנושית המאומצת בחיי המעשה ובהבאת האור וקורא תגר על תמונת העולם הניסית של חנוכה המסורתי.

אָנוּ נוֹשְׂאִים לַפִּידִים
בְּלֵילוֹת אֲפֵלִים.
זוֹרְחִים הַשְּׁבִילִים מִתַּחַת רַגְלֵינוּ
וּמִי אֲשֶׁר לֵב לוֹ
הַצָּמֵא לָאוֹר -
יִשָּׂא אֶת עֵינָיו וְלִבּוֹ אֵלֵינוּ
לָאוֹר וְיָבוֹא!

נֵס לֹא קָרָה לָנוּ -
פַּךְ שֶׁמֶן לֹא מָצָאנוּ.
לָעֵמֶק הָלַכְנוּ, הָהָרָה עָלִינוּ,
מַעַיְנוֹת הָאוֹרוֹת
הַגְּנוּזִים גִּלִּינוּ.

נֵס לֹא קָרָה לָנוּ -
פַּךְ שֶׁמֶן לֹא מָצָאנוּ.
בַּסֶּלַע חָצַבְנוּ עַד דָּם -
וַיְּהִי אוֹר!

(הופיע בתוך: מרדכי זעירא, 111 שירים, מרכז לתרבות ולחינוך, תש"ך 1960, עמ' 19)

نحنُ نحملُ المشاعلَ/ أهرون زئف

قصيدة حديثة "للحانوكا"، تصف العمل الإنسانيّ الشّاق في البيئة العاملة حيث تسلّط الضّوء متحدّيةً الصّورة العالميّة النمطيّة لمعجزة "الحانوكا".

نحنُ نحملُ المشاعلَ
في اللّيالي المظلمة.
تشرقُ الدّروب من تحت أقدامنا
ومن تعطّش قلبه للنّور-
فليرفع عينيه وقلبه إلينا
للنّور، وليُقبِلْ!
لم تحدث لنا معجزة-
لم نجد وعاء الزّيت.
مشينا حتّى الوادي،
تسلّقنا الجَبلَ،
واكتشفنا ينابيع النّور الخفيّة.
لم تحدث لنا معجزة-
لم نجد وعاء الزّيت.
في الصّخرِ نقشنا حتّى الدّم-
فليكُنْنور!
(مرداخي زعيرا، 111 قصيدة، مركز الثّقافة والتّربية، 1960 ، ص 19)

?

שאלות לדיון ולמחשבה

1. אילו ביטויים הקשורים לאור ולחושך מופיעים בשיר?
2. השיר קורא למי שלבו צמא לאור להצטרף לדרך. הסבירו את הביטוי "לב צמא לאור" האם הרגשתם.ן פעם צמא כזה?
3. הביטוי "ויהי אור" לקוח מתיאור בריאת העולם בבראשית. מה משמעותו בתיאור הבריאה ומה משמעותו בשיר?
4. השיר מתעמת עם תפיסת הנס העולה בפיוט "הנרות הללו". לאיזו תפיסה מתנגד השיר ואיזו גישה חלופית הוא מציע? עם איזו גישה אתם.ן מזדהים.ות יותר, ולמה?

?

أسئلة للنّقاش وللتّفكير

1. ما هي التّعابير المرتبطة بالنّور والظّلمة الّتي تظهر في القصيدة؟
2. تدعو القصيدة كلّ متعطّشٍ للنّورِ أن يشاركهُم المسار. وضّحوا التّعبير "من تعطّش قلبه للنّور". هل شعرتم/ن أنّكم/ن متعطّشون/ات لذلك؟
3. التّعبير "فليكن نورًا" مأخوذ من وصف خلق العالم في سفر التّكوين. ما هو مفهوم هذا التّعبير في وصف الخلق ومفهومه في هذه القصيدة؟
4. تتصدّى القصيدة لمفهوم المعجزة الّتي تظهر في الشّعر السّابق ""هذه الشّموع". مع أيّ مفهوم تتناقض هذه القصيدة، وأيّ توجّه بديل يقترح؟ وأيّ توجّه يحاكيكم\ن أكثر، ولماذا؟

אהרן זאב 1900–1968

משורר, סופר ומחנך. ראשית פועלו בקבוצת דגניה, ולימים עבר לתל אביב, שם לימד בשכונת בורוכוב, והיה בין מקימי "בית חינוך לילדי העובדים". בשנות השלושים חיבר עבור ילדי בית הספר את השיר "אנו נושאים לפידים" למצעד חנוכה.

أهرون زئف 1900–1968

شاعر، كاتب ومربٍّ. كان نشاطه في البدايةِ في مجمع دجانيا. من ثمّ انتقل إلى تل أبيب، وهناككان مُعلّمًا في حيْ برورخوف، وكان من مؤسّسي "معهد التّربية لأبناء العاملين". في سنوات الثّلاثينات كتب لتلاميذ المدرسة قصيدة "نحنُ نحملُ المشاعلَ" لمعرض "الحانوكا".

משימת סיכום

במהלך הלימוד סקרנו משמעויות שונות ומגוונות של האור (בחלק מהמקורות הייתה לאור יותר ממשמעות אחת). חזרו לקטעים השונים ואספו את המשמעויות שגיליתם.ן. הציעו לכל אחד משמונת ימי החנוכה משמעות או כוונה ייחודית לו. ניתן לערוך טקס הדלקת נרות ולומר "משפט כוונה" לכל נר.

مهمّة تلخيصيّة

استعرضنا في هذه الوحدة مفاهيم متنوّعة ومختلفة للنّور (في بعض المصادر كان للنّور أكثر من معنى واحد). عُودوا إلى النّصوص المختلفة وجمّعوا المعاني المتنوّعة الّتي اكتشفتموها. اقترحوا لكلّ يوم من أيّام "الحانوكا" الثّمانية معنىً أو قصدًا خاصًا به. يمكنكم/نّ إقامة حفل لإشعال الشّموع وإلقاء جمل تعريفيّة لكلّ شمعة.

רשימות ותובנות قوائم وأفكار

רשימות ותובנות قوائم وأفكار

רשימות ותובנות قوائم وأفكار

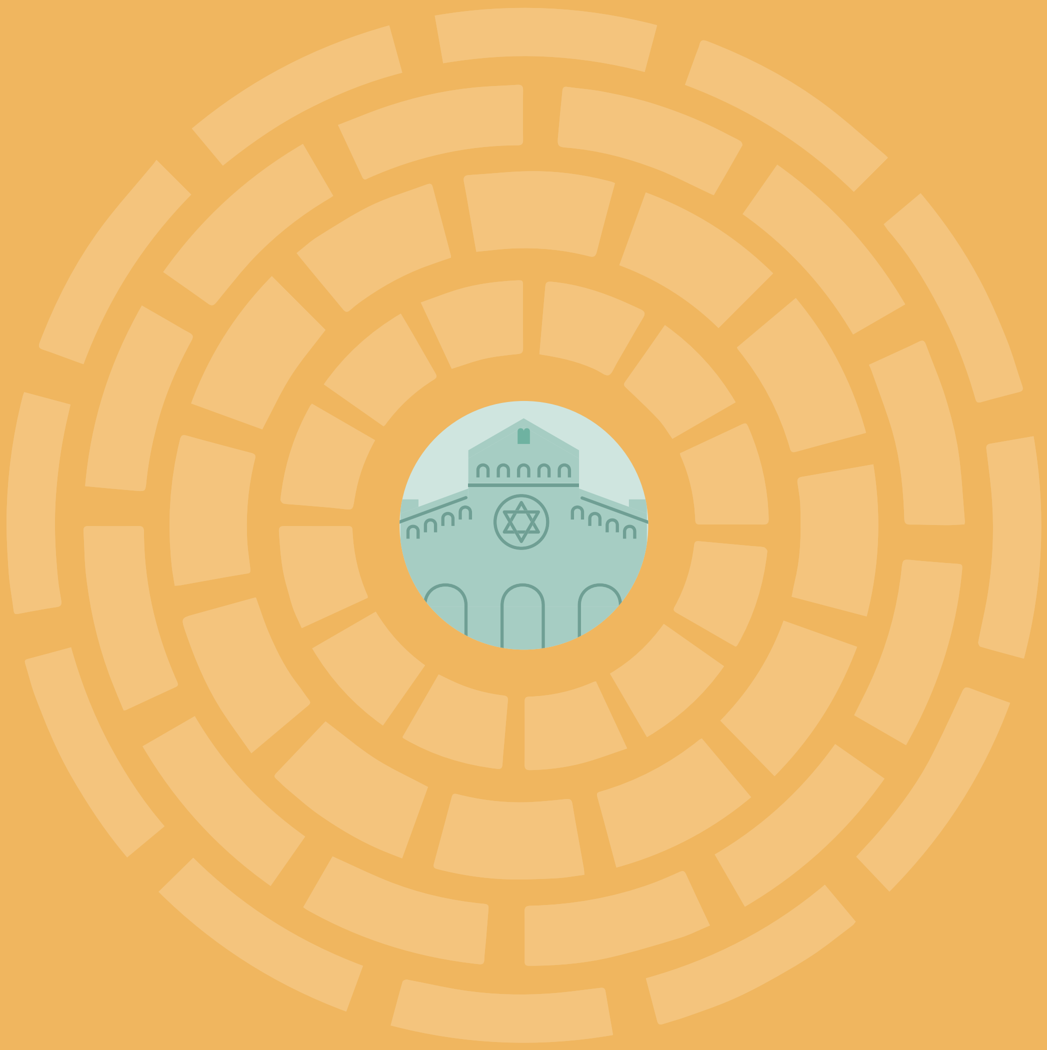

SHALOM HARTMAN INSTITUTE מכון שלום הרטמן
Min HaBe'erot מן הבארות من الآبار